

ASOCIAȚII ȘI GRUPĂRI ALE GERMANILOR DIN BANATUL MONTAN 1918–1940

Cristian RUDOLF,
Vasile Mircea ZABERCA

Abstract: The capacity of people to overcome difficulties, their power of continuous adaptation, steady progress and evolution come from the fact that they are social beings, they form communities, associating them based on different thematic groups. These are formed on the basis of common interests, problems and future plans, illustrated by various aspects of personal and public life. Having a clearly defined and explored area of interest, the various associations have a particularly important role in the community social structure. They are meant to satisfy the specific needs of man and woman, in his or her capacity of being creative, political, artful, gregarious or even playful creatures. Bringing together, in a relatively organized setting, more individuals related by ways of thinking, professions and crafts, hobbies, likes and dislikes, groups create inter-personal relationships and contribute to strengthening the social cohesion in a human habitat. These links are particularly strong as they are motivated by winning or keeping of rights and benefits of economic, social or political nature. If we add to the above mentioned, the factor a minority ethnic group, dominated in the collective plan by a mental and behavioral combative attitude, generated by the desire to preserve their cultural identity, language and religion, then the meetings formed on the basis of inter-personal relationships are very important for the social structure of the researched community. The case of the Germans from the Banat Highland during the interwar years is relevant in this regard.

Cuvinte cheie: *viață socială, Banatul Montan, minoritatea germană.*

Capacitatea oamenilor pentru depășirea dificultăților, continua adaptare, dar și progresul și evoluția costantă, provin din faptul că sunt ființe sociale, formează comunități, asociindu-se în diferite grupuri tematice. Acestea sunt constituite pe baza unor comune interese, afecțiuni și planuri de viitor, ilustrate de diverse aspecte ale vieții personale sau publice. Având un domeniu de interes clar definit și explorat, asociațiile de diferite tipuri au un rol deosebit de important în cadrul structurii sociale comunitare. Ele au menirea satisfacerii unor nevoi specifice omului, în calitatea sa de ființă creatoare, politică, artistică, gregară sau chiar ludică. Reunind, într-un cadru relativ organizat, mai mulți indivizi legați prin moduri de gândire, profesii și meserii, hobby-uri, simpatii și antipatii asemănătoare, grupurile creează legături inter-personale și contribuie astfel la întărirea coeziunii într-un habitat uman. Aceste legături sunt cu atât mai puternice cu cât sunt motivate de câștigarea ori păstrarea unor drepturi și avantaje de natură economică, socială sau politică. Dacă adăugăm la cele menționate anterior factorul unui grup etnic minoritar, dominat în plan colectiv de o atitudine mentală și comportamentală combativă, generată de păstrarea propriei identități culturale, lingvistice și religioase, atunci reuniunile formate pe baza relațiilor inter-personale au o deosebită importanță pentru structura socială a comunității cercetate. Cazul germanilor din Banatul Montan pe durata anilor interbelici este relevant în acest sens.

Îndeosebi, se cuvine să abordăm câteva probleme:

Pe de o parte, vom arăta tipurile de asociații formate de germanii din zona studiată și din epoca de interes.

Pe de altă parte, vom descrie cum au afectat conflictele de muncă, în care au fost implicați minoritari germani, evoluția lor socială.

1. Asociații de funcționari

În cadrul spațiului social de mici dimensiuni reprezentat de către sat, preotul și notarul jucau un rol important în calitate de reprezentanți ai autorității legale și religioase. Astfel cei care erau implicați în această profesie ajungeau să aibă contact cu o multitudine de aspecte ale vieții publice, de exemplu cu problemele legate de deținerea fondului funciar, dar și ale vieții personale, anume cu aspecte ale problemelor de moștenire.

Reuniunea Notarilor din Județul Caraș s-a format în 29 august 1926 sub președinția lui Alexandru Ruha, succedat în acel an de Gheorghe Berariu. Dintre vice-președinții asociației îl amintim pe Johann Ziepfel din Anina ca reprezentant al minorității germane din județ¹. Ca urmare a diviziunii Județului Caraș-Severin, la începutul aceluși an, corpul notarilor a trebuit să formeze două asociații, pentru cele două județe în funcție de prezența membrilor săi în teritoriu². Din păcate fondurile documentare conțin foarte puține referințe legate de Reuniunea Notarilor din județul Severin. Ele dezvăluie însă cum tot la 1926, apar mențiuni legate de notarul Georg Stricker din Orșova, de etnie germană.

Anul 1931 atestă prima mențiune documentară din perioada interbelică a unui notar german în cazul localității Secășeni, persoana aflată în discuție fiind Rudolf Socek³. La Moldova Veche este menționat notarul Sigismund Frauenhoffer, iar la Reșița, Johann Zipfl, ambii de origine germană. Maxim Konrad era notar la Lăpușnicu Mare, Eduard Servou la Ciclova Română, Ladislaus Sander la Pojejena, Konrad Müller la Iam iar Franz Merkle la Berliște.

Criza economică de supraproducție a diminuat numărul notarilor atât din cadrul majorității populației cât și din cadrul minorităților etnice. Astfel, la ședința Reuniunii Notarilor din Județul Caraș în 1933 sunt amintiți din partea comunității germane doar Konrad Müller notar la Iam și Ladislaus Sander notar la Pojejena⁴.

În cursul anului 1937, documentele arhivistice oferă date despre notarul Peter Müller din Vrani⁵ despre Martin Maxim Konrad la Dognecea, despre Sigismund Frauenhoffer din Dalboșeț și despre Adalbert Wolla la Carașova⁶. În cadrul ședinței Reuniunii Notarilor din Județul Caraș, desfășurată pe 20 decembrie 1937, cei patru au reprezentat minoritatea germană.

Evoluția ascendentă a comunității germane din Banatul Montan sub aspect economic și social se poate urmări prin intermediul evoluției elitei sale din aceste planuri de manifestare ale vieții publice. Astfel la 1938 sunt menționați notarii Hermann Stich din Brebu Nou, Adalbert Wolla din Carașova, Martin Maxim Konrad din Dognecea, Sigismund Frauenhoffer din Dalboșeț, Michael Santer din Lupac și Eduard Servou din Văliug⁷. Notarii Frauenhoffer, Wolla, Konrad și Servou, figurau în categoria notarilor: „stabili / titulari” încă din 1926 fiind încadrați cu un

¹ Arhivele Naționale, Direcția Caraș-Severin, Fond Asociația Notarilor Caraș, Dosar 1/1926–1938, (mai departe se vor utiliza prescurtările: A.N.D.C.S.Fd. A. N. C., Dos.) f. 1.

² *Ibidem*, f. 3.

³ *Ibidem*, f. 20.

⁴ *Ibidem*, f. 66.

⁵ *Ibidem*, f. 131.

⁶ A.N.D.C.S.Fd. A. N. C., Dos. 10/1938, f. 49.

⁷ A.N.D.C.S.Fd. A. N. C., Dos. 9/1937, f. 3.

salariu lunar de 2.450 lei⁸. Această calitate cuprindea un spor salarial, precum și certitudinea de a rămâne un timp îndelungat în funcție, în unele cazuri până la pensionare, în cadrul aceleiași comune. Odată titularizați într-o localitate, notarii în cauză erau mult mai puțin susceptibili de a fi detașați sau mutați în alte locații⁹. Asemenea acțiuni se puteau efectua doar în cazul unor abateri disciplinare, fiind stabilite ca o sancțiune de către un ordin al Ministrului de Interne sau a celui de Justiție.

2. Asociații politice și religioase

Autoritățile vremii au căutat să coordoneze tineretul din lăuntru prin intermediul unor organizații care erau modelate după structura, dar mai ales după interesele statului. Scopul acestora era dublu: pe de o parte se urmărea educarea tineretului în spiritul loialității față de stat și monarhie, parând astfel atracția reprezentată de curentele de extremă dreapta și stânga; pe de altă parte se avea în vedere introducerea unui program de pregătire fizică menit să îmbunătățească performanțele băieților în cadrul serviciului militar, iar fetelor să le faciliteze integrarea la locul de muncă repartizabil în cazul izbucnirii vreunui conflict armat¹⁰.

Minoritățile etnice, dar și cele religioase erau atent supravegheate de organele de ordine, care căutau să îi înregistreze pe membrii tineri în diverse asociații întemeiate și patronate de stat. Comunitatea germană nu constituise o excepție de la regulă, tineretul propriu fiind grupat într-o organizație formată la propunerea și sub controlul structurilor oficiale. Această grupare s-a numit Asociația Tineretului German din România, inițiată la sugestia Ministerului de Interne în baza articolului 1 din Legea pentru înființarea Oficiului de Educație al Tineretului Român, promulgată la 9 mai 1935. Ea a fost înregistrată în scriptele Ministerului Justiției prin actul nr. 1.600/1935, întocmit la Tribunalul Brașov, secția I-a.

Sediul său central era la Brașov, iar filialele în zonă se găseau la: Arad, Anina, Bocșa, Buziaș, Caransebeș, Deta, Făget, Gătaia, Lugoj, Oravița, Orșova, Oțelu Roșu, Moldova Nouă, Reșița, Sânicolau Mare și Timișoara. Din dispunerea geografică a filialelor se remarcă echilibrata lor proporție în Banat. În baza acestui considerent, dar și a numărului mare de membri, deveniți, ce-i drept, mai mult sau mai puțin benevol, putem considera asociația în cauză, ca fiind reprezentativă pentru organizarea tineretului german din Banatul Montan interbelic.

Textul documentului fondator preciza că ea fusese instituită pentru a promova: „educația patriotică, morală, profesională, fizică și religioasă a tineretului german de ambele sexe în vârsta de 7–18 ani”. Membrii erau împărțiți în două secții, una pentru băieți, iar alta pentru fete. Culoarele ei erau negru și alb, membrii având dreptul să poarte insigne proprii, dar și insigna organizației Straja Țării (paragraf adăugat statutului asociației în 1938). În actele oficiale adresate autorităților statale se uzita limba română, în cele pentru uzul intern era permisă utilizarea limbii germane. Oficiul de educație a tineretului român exercita controlul asupra acestei organizații. Scopul definit era acela de: „a întări sentimentul de solidaritate atât între populația orășenească și cea țărănească cât și între populația diferitelor provincii ale țării”¹¹.

Membrii puteau deveni tinerii și tinerele care îndeplineau următoarele condiții: erau cetățeni români de origine etnică germană, sănătoși clinic, dăduseră dovadă de un comportament moral ireproșabil în societate, respectând legile și dispozițiile statului român. Primirea în Asociația

⁸ *Ibidem*, f. 8.

⁹ *Ibidem*, f. 9.

¹⁰ Gheorghe Zaharia, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic: 1919–1939*, București, Editura Militară, 1981, p. 82.

¹¹ Arhivele Naționale, Direcția Caraș-Severin, Fond Comisariatul de Poliție Băile Herculane, (Prescurtat în continuare A.N.D.C.S., Fd. C.P.B.H., Dos.), Dosar 7/1939, f. 28.

Tineretului German din România se făcea pe baza unei cereri scrise, însoțită de recomandările a trei membrii din conducerea locală. În cazul încălcării regulamentului intern, membrii vinovați puteau fi excluși pentru 3 luni și reprimiți doar după absolvirea unui stagiu de evaluare.

Foștii membrii erau grupați după cum urmează: cei cu vârsta între 18 și 21 de ani erau numiți „membri ajutători” și susțineau organizația prin exemple personale de bună purtare, împărtășirea experienței proprii și implicarea în activități practice. Foștii membrii care depășiseră 21 de ani deveneau „membri sprijinitori”, ajutând organizația sub aspect moral și material, selectați fiind pentru nivelul cadrelor de conducere¹².

Dintre atribuțiile membrilor sprijinitori amintim: procurarea mijloacelor pentru excursii prin donații, procurarea de material educativ și angajarea de personal specializat pentru instruirea profesională, punerea la dispoziție a obiectelor necesare și terenurilor de sport pentru educarea fizică a tineretului, desfășurarea ceremoniilor religioase, formarea de consilii pentru întrajutoria liderului băieților și a șefei fetelor.

Tinerii și tinerele între 7 și 18 ani înscriși în asociație erau divizați pe criteriul vârstei: cei de gen masculin cu vârsta între 7 și 12 ani se numeau „pui de băieți”, iar cei cu vârsta între 12 și 18 ani „băieți”. Cele de gen feminin cu vârsta între 7 și 12 ani se numeau „pui de fete”, iar cele cu vârsta între 12 și 18 ani „fete”. Fiecare membru era obligat să ia parte anual la cel puțin 4 manifestații ale asociației, și anume: ședințe, excursii, șezători la foc de tabără, programe de muncă în folosul comunității.

Uniforma Asociației Tineretului German din România era formată din următoarele piese: pentru băieți: cravată neagră, cămașă albă cu broderii negre la guler, conținând inițialele organizației locale, pantaloni negri, ghete sau cizme (după anotimp) de culoare închisă; șapca și tunica erau de culoare albastru închis sau neagră și fuseseră decorate cu insignele organizației. Pentru fete: bluză albă cu cravată neagră, fustă de culoare albastru închis, ghete de culoare asortată.

Societatea respectivă era coordonată de următoarele foruri de decizie: comitetul executiv, cel de conducere, adunarea generală.

Comitetul executiv era format din președinte, vicepreședinte (fiind totodată și șeful băieților), șefa fetelor, secretar și casier. Membrii comitetului executiv se alegeau de către adunarea generală pe 3 ani¹³. Comitetul executiv ținea ședințe lunare, având următoarele atribuții: facilita legătura cu Oficiul de educație al tineretului român, reprezenta asociația în contactele sale cu organismele publice, urmărea aplicarea directivelor și regulamentelor, supraveghea și gestiona activitatea filialelor din teritoriu, pregătea adunarea generală, coopta pe cei mai capabili șefi și șefe de grupă în comitetul de conducere.

Comitetul de conducere se compunea din comitetul executiv și din delegați ai diferitelor filiale, cooptați la conducerea organizației. Ședințele erau bianuale, având menirea de a aduce la cunoștința tuturor delegaților intențiile Oficiului de educație al tineretului român și de a elabora un program unitar de lucru. Tot acest for avea dreptul de a convoca adunări generale pentru a hotărî cu privire la problemele importante de organizare sau chiar cele care vizau eventuala desființare.

Adunarea generală era formată din comitetul de conducere și din acei șefi și șefe care conduceau cel puțin două „stoluri” formate din membrii asociației. Mai mulți reprezentanți în adunarea generală puteau delega unui anumit membru dreptul de a vota în numele lor și cu toate voturile lor într-o anumită problemă, dacă considerau acea persoană drept demnă de încredere¹⁴.

¹² *Ibidem*, f. 29.

¹³ *Ibidem*, f. 30.

¹⁴ *Ibidem*, f. 31.

Dintre atribuțiile adunării generale menționăm: alegerea membrilor comitetului executiv, aprobarea dării de seamă prezentată de acel for de decizie, numirea a trei cenzori care aprobau sau contestau bilanțul financiar anual prezentat de comitetul executiv, trimiterea invitațiilor cu 14 zile înainte de orice ședință tuturor membrilor îndreptățiți, amânarea cu până la o oră a deschiderii unei ședințe dacă nu se întruniseră toți membrii participanți, adoptarea unor hotărâri prin majoritate simplă de voturi, precum și destituirea comitetului executiv pe baza unui vot de neîncredere a două treimi dintre membrii îndreptățiți.

În ceea ce privește organizarea băieților din cadrul Asociației Tineretului German din România, există următoarele informații: cea mai mică unitate formată din 4 până la 10 băieți se numea „cuib”, fiind condusă de un „șef de cuib”, în timp ce 3 cuiburi formau „un stol”, grupare condusă de un „șef de stol”. Stolurile dintr-o comună urbană sau rurală compuneau „o grupă” având ca lider un „șef de grupă”. Acesta îi numea în funcție pe șefii de stoluri și cuiburi, fiind la rândul său investit de către comitetul executiv din acea localitate. Șeful de grupă împreună cu cei de stol și cuiburi formau comitetul executiv dintr-o anumită comună.

Modelul organizațional dovedește o asemănare izbitoare cu cel al formațiunilor de extremă dreapta, fie că este vorba despre mișcarea legionară autohtonă, falangele spaniole, fasciile de luptă din Italia sau unitățile de asalt din Germania¹⁵. Organizarea fetelor era identică, în titulatura liderelor intervenind atribuțiile de gen feminin. Astfel putem aminti despre „șefe de cuib, de stol și grupe”. Atât șeful băieților cât și cea a fetelor aveau dreptul la mai mulți consilieri și consiliere care să îi ajute în desfășurarea activităților curente. Împreună cu delegați din diferitele județe ei formau comitetul central al băieților și cel al fetelor.

Activitățile membrilor asociației constau în: educarea patriotică a tinerilor cetățeni și cetățene în spiritul loialității față de legile statului; educarea morală potrivit respectului față de drepturile civice, dar nu și față de libertățile civile, onorarea cuvântului dat și asumarea obligațiilor luate față de semenii; școlirea profesională pentru ridicarea nivelului economic al patriei și a nivelului de trai al concetățenilor; educarea fizică pentru dezvoltarea organismului într-un mod armonios și stabilirea unui echilibru între activitățile intelectuale și cele practice; informarea igienică pentru stabilirea unor condiții mai bune de locuire, hrană, îmbrăcăminte, conducând la adoptarea unui mod de viață mai sănătos; dar și propaganda religioasă pentru a insufla fiecărui băiat și fiecărei fete calitatea de bun creștin.

Ședințele începeau cu rostirea crezului adoptat de Straja Țării, urmate de imnul Asociației Tineretului German din România: „Trei culori...” și de salutul acestei organizații: „Heil!” în limba germană, „Sănătate” în română. În tabere, drapelul de stat și drapelul organizației se ridicau și se coborau în fiecare dimineață și seară, ceremonia fiind însoțită de o rugăciune publică¹⁶.

Elementele descriptive din cadrul statutelor Asociației Tineretului German din România indică existența unei organizații cu profunde caracteristici politice totalitare. Această afirmație se motivează în baza a trei considerente: în primul rând apare tendința de înregimentare a unui număr cât mai mare de membri, doar pe considerentul etnic, fără a ține seama de opțiunea personală a fiecăruia; în al doilea rând reținem structura organizatorică cu caracter paramilitar dar și accentul pus pe programul de antrenament fizic și teoretic, conținând numeroase elemente similare programului de instruire militară; în al treilea rând notăm elementele simbolistice prezente atât în uniformă, cât și în insigne, drapel și salutul acestei organizații de tineret. Aceste caracteristici de extremă dreapta nu sunt o invenție originală a spațiului politic românesc ele regăsindu-se și în cel austriac, belgian, croat, elen, francez, german, italian, maghiar, norvegian, spaniol, etc. Organele de decizie românești au modificat doar unele componente exterioare

¹⁵ *Ibidem*, f. 32.

¹⁶ *Ibidem*, f. 33.

specificului propriu, păstrând în esență programul social de extremă dreapta caracteristic continentului european la vremea respectivă. Având în vedere minoritatea etnică în cauză, discursul totalitar, chiar modificat sub aspect formal, fusese acceptat fără prea multe obiecții, mai ales de către tineri și adolescenți.

Alături de asociațiile politice au existat desigur și altele patronate de confesiunile predominante în cadrul minorității germane viețuitoare în Banatul Montan interbelic. Acestea erau constant supravegheate de către autorități, tocmai pentru că ieșeau de sub controlul acestora.

Episcopia romano-catolică de Timișoara, fondată la 1930, se implicase prin intermediul clericilor și mirenilor din subordinea sa, în numeroase acțiuni pentru ajutarea celor bătrâni sau suferinzi. Tineretul nu era ignorat, desigur. Atunci și acolo au funcționat mai multe asociații de adolescenți și tineri, conduse de clerici sau laici aflate în strânsă legătură cu structurile de decizie confesională romano-catolică de la nivel regional.

De pildă, călugărița Hildegardis Wulf, coordona asociația „Mädchenkranz”, „Coronița fetelor”, care organiza în fiecare an pelerinaje la Roma, dar și întruniri la Băile Herculane. O bună parte din persoanele asociației erau de origine etnică germană. Autoritățile se arătau interesate de excursiile peste hotare la care luau parte membrii comunității germane, chiar și de cele cu caracter religios. Întrunirile desfășurate pentru strângerea de fonduri erau de asemenea atent supravegheate pentru a se putea depista din timp orice activitate politică contrară intereselor statului. De cele mai multe ori însă, rapoartele nu aveau nimic deosebit de semnalat. Totuși, periodic se recomanda, autorităților din Băile Herculane dar și celor din Orșova să verifice bagajele lui Hildegardis Wulf pentru a găsi și a confisca eventualele materiale cu caracter politic subversiv sau seditios¹⁷. Un asemenea caz s-a petrecut pe 13 august 1937. Dar această ultimă acțiune se dovedise lipsită de rezultate concrete, după cum precizau chiar sursele documentare ale vremii.

Altă asociație coordonată de Biserica romano-catolică a fost Reuniunea de tineret romano-catolică din Banat, fondată pe 4 mai 1929, având sediul central la Timișoara și filiale în județele Caraș, Severin și Timiș-Torontal¹⁸. În Banatul de Munte această organizație religioasă era reprezentată la: Anina, Băile Herculane, Bocșa Montană, Caransebeș, Oravița, Orșova, Mehadia, Moldova Nouă și Reșița. Dintre membri fondatori îi amintim pe: Josef Frank, primul președinte, Rudolf Hollinger, Michael Stocker, primul secretar, Dr. Franz Schmitz, Josef Trittler, Fritz Albricht și fratele acestuia Norbert Albrich, Andreas Willwert, Stefan Fassel, Johann Wendel, Peter Marx, Franz Luchs, Johann Bürg, Andreas Seiler, Josef Krümer, Stefan Göres, Rudolf Beer, Josef Frank, Franz Jakobi, Franz Leitnek și Franz Maurer¹⁹. Ca urmare a unei hotărâri spontane din acea dată a fost aleasă în unanimitate echipa coordonatoare a acestei asociații, alcătuită din următorii membri: conducător – Dr. Franz Schmitz, președinte activ – Josef Frank, vicepreședinte – Friedrich Albrich, secretari – Michael Stocker și Stefan Fassel, dirijorul corului – Johann Wandel, conducător sportiv – Norbert Albrich, membrii ai comitetului de supraveghere – Andreas Willwerth, Franz Luchs, Josef Krümer, Rudolf Hollinger, Peter Marx, Andreas Seiler, Stefan Görres și Johann Bürg.

Recunoașterea ei legală a survenit la 25 octombrie, când prin sentința asupra Dosarului nr. 4. 145/ 1929, Tribunalul Timiș-Torontal, Secția I a dispus recunoașterea Reuniunii de tineret romano-catolică din Banat ca și persoană juridică. Doar numele fusese schimbat în Asociația

¹⁷ Arhivele Naționale, Direcția Caraș-Severin, Fond Detașamentul de Poliție Băile Herculane, (Prescurtat în continuare A.N.D.C.S., Fd. D.P.B.H., Dos.), Dosar 3/ 1937, f. 204.

¹⁸ Archivium Dioecesanum Timișoarensis, Fond Corespondența Grupului Etnic German, (Prescurtat în continuare A.D.T., Fd. C.G.E.G., Dos.), Dosar 1/ 1929–1944, f. 21.

¹⁹ *Ibidem*, f. 22.

tinerimii romano-catolice germane din Banat, deoarece oamenii legii considerau că această denumire ar fi fost mai eficientă în evitarea confuziilor. Ministerul Cultelor dăduse deja un aviz favorabil cu nr. 26. 258/ 8 iulie 1929, iar procedura pentru recunoașterea juridică fusese astfel finalizată²⁰.

În ceea ce privește statutul ei, aprobat de membri organizației pe 4 mai 1929 și prezentat ulterior organelor de drept, apreciem că documentul oferea o descriere bogată în informații privind activitatea și organizarea tineretului romano-catolic de etnie germană din zona studiată.

Se preciza de la bun început că scopul asociației era acela de a promova cultura, adică lectura și cântecele în mediul rural, a combate decăderea moravurilor și a calității morale a vieții cetățenilor și a da exemple concludente de bună purtare în viața cotidiană.

În cadrul structurii organizatorice existau două categorii de membri: A și B. Din categoria A făceau parte toți tinerii de la vârsta de la 15 până la 21 de ani, căsătoriți sau holtei. Categoria B era constituită din patru grupuri de membri: „fondatori, onorifici, obișnuiți și auxiliari”.

Membrii categoriei A, erau scutiți de plata oricărei cotizații. Ei aveau însă următoarele îndatoriri: să ia parte pe timp de iarnă la prelegerile de seară, să participe la marile sărbători religioase și naționale, la înmormântările colegilor din asociație și să aibă o purtare morală exemplară. Atunci când primea calitatea de membru în asociație, fiecare persoană trebuia să semneze următoarea declarație:

„Subsemnatul, -a, declar pe conștiința mea, că îndatoririle mele de membru, -ă, care sunt specificate în statutele de față, le cunosc în destul și le voi îndeplini cu toată sinceritatea și buna voința mea. Declar mai departe că în prezent precum și în viitor nu voi face parte din nici o societate a cărei tendințe sunt contra moralei, contra religiei, contra statului și contra tronului”²¹.

„Membrii fondatori” erau acele persoane care, la întemeierea asociației achitaseră o taxă de 200 de lei. „Membrii onorifici” erau aleși dintre acele persoane de înaltă autoritate morală și nepătată reputație, ei supraveghiind activitatea obișnuită. „Membrii obișnuiți” erau acele persoane, căsătorite sau necăsătorite, care depășiseră etatea de 21 de ani și care achitau anual, în ianuarie taxa de 21 de lei. „Membrii auxiliari” ofereau ajutoare societății sub aspect moral sau material. Cei din categoria B puteau participa la toate activitățile asociației fără a plăti taxe de intrare, iar în cazul decesului cheltuielile de înmormântare fiind susținute de membrii categoriei A²².

Asociația tinerimii romano-catolice germane din Banat era dirijată de următorii funcționari: conducătorul, președintele activ, vice-președintele, casierul, doi secretari, dirijorul corului, conducătorul sportiv și comitetul de supraveghere. Conducătorul era ales dintre persoanele de cultură superioară, care nu au încălcat vreo legiuire civilă sau religioasă și care au dat dovadă de patriotism și spirit civic, acesta fiind membru în categoria B. Președintele activ era ales dintre membrii necăsătoriți ai categoriei A, în etate de cel puțin 18 ani. În menirea sa de plenipotențiar activ al președintelui, vice-președintele, era ales la fel ca și cel dinainte. Toți ceilalți membri ai conducerii erau stabiliți după același criteriu. Persoanele comitetului de supraveghere, erau membri de drept care trecuseră de 18 ani, poziția lor nefiind supusă la vot. Numărul lor se ridica la 18 persoane, 8 făceau parte din categoria A iar 10 din categoria B²³.

În ceea ce privește îndatoririle liderilor asociației putem menționa următoarele: Conducătorul avea sarcina de a prezida toate întrunirile și serbările organizate de organizația în cauză și

²⁰ *Ibidem*, f. 23.

²¹ *Ibidem*, f. 24.

²² A.N.D.C.S., Fd. C.P.B.H., Dos. 7/ 1939, f. 122.

²³ A.D.T., Fd. C.G.E.G., Dos. 1/ 1929–1944, f. 25.

fiind dator a insufla tineretului cele mai curate sentimente morale și religioase. El răspundea de averea activă și pasivă a asociației și putea fi reprezentat de către președintele activ.

Acesta avea dreptul în caz de vacanță a conducătorului, să preia atribuțiile specifice funcției fiind la rândul său secondat de vice-președinte. Cei doi secretari erau datori de a păstra în bună ordine documentele asociației, anume: procesele verbale ale ședințelor, invitațiile, convocările, notificările pentru a le prezenta comitetului activ.

Casierul gestiona fondurile asociației, elibera chitanțele de încasări și cheltuieli, dar nu avea permisiunea de a primi sau de a plăti sume mai mari de 100 de lei fără a informa în prealabil președintele activ sau vice-președintele. La fiecare ședință casierul avea sarcina de prezenta registrul de încasări și cheltuieli precum și balanța de lichidități a asociației. Părinții casierului și chiar acesta erau responsabili cu averea lor activă și pasivă, pentru activitatea desfășurată fiind înregistrați în acest sens la Curtea de Conturi. În casa de bani a asociației nu se putea depune o sumă mai mare de 1.000 de lei, banii care depășeau această cifră fiind duși imediat la banca unde era deschis un cont de păstrare și economisire a fondurilor iar chitanța de depunere se păstra în casa de bani din sediul central al organizației²⁴.

Comitetul de supraveghere se întrunea lunar de la 1 octombrie până la 1 aprilie în ședințe ordinare iar de la 1 aprilie la 1 octombrie într-una extraordinară. În caz de urgențe se puteau ține și mai multe reuniuni extraordinare. Una din sarcinile comitetului consta în primirea de noi membri prin vot secret, în caz de egalitate, cel al președintelui fiind decisiv. O altă sarcină se evidenția prin alegerea controlorilor financiari, a bibliotecarului și a funcționarului economist. În colaborare cu dirijorul corului și conducătorul sportiv, aceștia dețineau atribuții specifice dictate de domeniul lor particular de activitate.

Adunarea generală avea loc în fiecare an în luna ianuarie, una dintre atribuțiile sale fiind aprobarea sau reconfirmarea modelului ștampilei asociației de formă rotundă cu o cruce în centru și cu denumirea organizației în limbile germană și română. Adunarea generală putea vota dizolvarea societății, dar de asemenea, acest lucru era realizabil la ordinul sau la cerința autorităților civile și religioase ori dacă nu mai existau membrii din categoria A. În caz de dizolvare, bunurile active și pasive ale societății urmau să fie transformate în lichidități și depuse într-un nou cont bancar pentru a fi folosiți în caz de reînființare sau dacă apărea o altă asociație romano-catolică pentru tineretul de etnie germană. Documentele financiare se depuneau la sediul Episcopiei romano-catolice de Timișoara.

Aceste informații induc concluzia existenței unor asociații de tineret printre etnicii germani ai Banatului Montan, pe două filiere: în primul rând menționăm asociațiile fondate pe linie statală, înființate la propunerea organismelor ministeriale de resort și controlate în bună măsură de ele; în al doilea rând amintim asociațiile formate spontan de etnicii germani, dar aflate sub coordonarea și patronajul Bisericii romano-catolice din acea parte a Banatului. Cele două tipuri de asociații (politice și religioase) au funcționat în paralel, iar din câte dezvăluie informațiile aflate în fondurile arhivistice, ele au avut o existență lipsită de conflicte reciproce.

3. Asociații sportive și de drumeție

Proverbul latin: „mens sana in corpore sano”, „o minte sănătoasă într-un trup sănătos” fusese profund apreciat de germanii din Banatul Montan în cursul deceniilor interbelice. Ei au aplicat zicala în practica zilnică prin două metode: la început, prin crearea unor asociații pentru practicarea diferitelor sporturi, iar mai apoi, prin organizarea de excursii și vacanțe în cadrul unor organizații de profil. Cele două tipuri menționate nu pot fi tratate separat, fie și numai

²⁴ *Ibidem*, f. 26.

pentru faptul că drumeția reprezenta o formă de efort fizic, cu accente sportive, iar organizarea de vacanțe și excursii era și rămâne o activitate adresabilă tuturor categoriilor socio-profesionale, inclusiv sportivilor amatori sau profesioniști. Prin antrenamente regulate și participarea la competiții sportive, prin drumeții și concedii de odihnă efectuate într-un cadru propriu organizat, membri acestei minorități au găsit metode plăcute și folositoare pentru petrecerea timpului liber, dar mai ales întru păstrarea sănătății personale. În cele ce urmează vom descrie câteva dintre acestea:

„Asociația turiștilor din Reșița”, „Reschitzarer Touristenverein”, condusă de triumviratul format din Stefan Haudek, Paul Fulda și Bruno Windhager apăruse în 1926 drept o secție de înot²⁵. Liderii asociației de la acea dată, i-au convins pe locuitorii înstăriți ai orașului să doneze fonduri pentru construirea unui ștrand pe Valea Bârzavei. Acesta fusese inaugurat festiv la 2 iunie 1929. Ajunsesse să fie cunoscut în epocă sub numele de Ștrandul Turistului. În Reșița mai existase încă unul, rezervat funcționarilor S.T.e.G., care fusese deschis la 1919. Această zonă de agrement era situată în imediata apropiere a hidrocentralei Grebla²⁶. Excursiile Asociației turiștilor din Reșița nu se rezumau la aceste două ștranduri, având în vedere că lângă Anina, se găsea Poiana Maialis și Valea Buhui care avea în partea terminală lacul cu același nume. De asemenea, membrii respectivei organizații turistice realizau drumeții care aveau drept țintă Vârfurile Țarcu, Godeanu, Pietrii și Retezat, situate la peste 2.000 m altitudine, ce puteau fi ușor atinse în cursul unei excursii de o zi, cu plecare din Caransebeș, Oțelu Roșu și Băile Herculane.

În 1938, „Reschitzarer Touristenverein”, condusă de Stefan Haudek și de Franz Heim luase decizia de a construi o cabană pe șaua muntoasă dintre Vârfurile Semenice și Gozna nu departe de micuțul lac glaciatic cunoscut sub numele de Baia Vulturilor. Lucrările au început la mijlocul lunii ianuarie datorită vremii neobișnuit de blânde. Pentru a facilita transportul materialelor, Prefectura județului Caraș dispusese pietruirea drumului de acces de la Cantonul Prislop, până la Vârfurile Gozna și Semenice²⁷.

Comunitatea germană din satele de „pemi” Gărâna și Brebu Nou se implicase în cursul anilor 1930 în turismul sezonier. În 1928, antreprenorul Josef Weinfurter din Gărâna a deschis o pensiune în localitate, iar Eugen Loidl una la Brebu Nou²⁸. Eugen Loidl dorise inițial să cumpere hanul „Markonisch” din Brebu Nou dar îi lipsiseră fondurile. Din acest motiv a achiziționat o clădire în spatele bisericii din localitate, renovând-o pentru a fi folosită ca pensiune. Respectiva locație din Gărâna era dotată cu o încăpătoare sală de mese dar și cu una de dans. A fost plănuțită și ridicarea unui hotel, proiect care nu fusese finalizat decât după încheierea celui de Al Doilea Război Mondial. La 1934, Martin Köstner, un alt proprietar întreprinzător din Gărâna, deschisese o pensiune pentru schiorii care veneau în timpul iernii fiind ajutat de Alexander Pap și Paul Eichinger care își ridicaseră fiecare câte un han funcționând alternativ în timpul verii sau iernii²⁹. Pentru transportul pasagerilor se foloseau autobuze achiziționate în urma unui contract cu Uniunea proprietarilor de autovehicule din România, iar în timpul iernii, patronii de pensiuni trimiteau săniile proprii după oaspeți până la Slatina Timiș.

În anul 1934 se născuse ideea de a construi un motel pentru învățătorii și preoții romano-catolici, subvenționat din Fondul de înmormântări al Diecezei romano-catolice de Timișoara. Profesorii de la Liceul „Banatia” din Timișoara se înscriuseră și contribuiseră la acest proiect.

²⁵ *Aus Flugprogramm des Touristenvereins die Natuerfreunde für das Jahr 1924*, Reșița, Buchdruckerei Anton Leeb, 1924, p. 112.

²⁶ Victor Brăftălean, *25 de ani de mișcare muncitorească la Reșița: 1903–1928*, Reșița, Editura InterGraf, 1998, p. 86.

²⁷ *Idem*, p. 87.

²⁸ *Reschitzzer Zeitung*, Reșița, XLIV, Nr. 44, 1 noiembrie 1930, p. 2.

²⁹ *Ibidem*, p. 3.

Sub conducerea revizorului școlar Josef Etienne și a învățătorului Johann Kiry din Gărâna, ambii de origine germană, fusese aleasă o parcelă de 1 ha, cumpărată de la primăria localității. Planurile de construcție fuseseră realizate de arhitectul Franz Leitner din Timișoara. La 4 iulie 1937, în prezența a peste 1.000 de invitați ai comunității germane din Banatul de Munte, canonicul Josef Nischbach a sfințit edificiul. Clădirea avea 8 camere la etajul întâi și 4 la mansardă.

Asociația de drumeție „Reschitzer Wandervögel-Vereinigung” fusese întemeiată la 1923 prin inițiativa profesorilor Alexander Tietz și Bruno Windhager. Alături de excursii, se organizau vizionări de diapozitive și concerte de muzică clasică din opera compozitorilor: Johann Sebastian Bach, Joseph Haydn, Wolfgang Amadeus Mozart și Richard Wagner. În anul 1928 societatea cumpărase o clădire neterminată la periferia Reșiței renovată de membri săi și transformată în sediu. Hoinăritul prin natură, curățarea izvoarelor, concursurile de cântece par să fi fost modalități de loisir pentru membrii din Wandervögel – Vereinigung. Expedițiile nu se organizau doar în împrejurimi, ci și pe Dunăre, pe litoralul Mării Negre, în Austria și Bavaria, mai ales pe durata vacanței de vară. Asociația aderase la clubul „Süddeutsche Wandervögel”, „Clubul păsărilor drumețe din Germania de sud” care la rândul său devenise în 1932 parte a „National-Sozialistische Selbsthifebewegung”, „Mișcarea de autoajutor național-socialistă”. Membrii de la Wandervögel–Vereinigung nu se preocupau de politică, deși cei mai mulți erau înscriși în grupul: „Sozialistischer Arbeiter Jugend”, „Tineretul muncitoresc socialist”. Asupra însemnătății acesteia, monograful Karl Ludwig Lușiasca se exprimase astfel:

„Am fost, precum toți tinerii, din toate timpurile, flămânzi după evenimente. Asociația ni le-a oferit. Ne-a educat și ne-a crescut, pe noi, copiii muncitorilor și meșteșugarilor. A deșteptat și a hrănit în noi dragostea și interesul pentru cultura germană, a întărit apartenența noastră la spiritul german, fără a degenera în șovinism. Tietz era de părere că un bun meseriaș valorează tot atât cât un intelectual. Ceea ce au experimentat membrii asociației, i-a marcat pentru tot restul vieții lor”³⁰.

Una dintre destinațiile frecvente ale membrilor din „Wandervögel–Vereinigung” era zona Muntelui Mic, de lângă Caransebeș. În 1933 fusese construită acolo cabana „Theresia”, de către frații Eduard, Oskar și Viktor Prohaska. Clădirea putea găzdui 35 persoane. La parter se afla bucătăria, sala de mese și camera administratorului, iar la mansardă nișe, cu câte două paturi pentru oaspeți. La inițiativa lui Viktor Prohaska, care studiasse hidraulică la Graz și a directorului Uzinelor electromecanice din Timișoara, Cornel Miklossi fusese construită nu departe de barajul de pe pârâul Sebeșel pensiunea numită „Bella Vista” la care aveau acces membri din „Wandervögel–Vereinigung”. Ea dispunea de apă curentă, canalizare, curent electric, încălzire centrală prin aburi și telefon³¹. Era alcătuită din beci, parter, etaj și mansardă. Încăperile se compuneau din bucătărie, sală de mese, cameră de zi, 2 băi și 12 dormitoare, cu o capacitate de 24 de paturi. Camera de zi era dotată cu jocuri de societate, radio, gramafon, discuri și biblioteca conținând 300 de volume donate de „Editura Fundațiilor Regale”.

Activitatea sportivă nu fusese neglijată în tot acest timp, lucrătorii români și germani din Reșița întemeind după 1919 Secția de sport muncitoresc din Reșița (S. S. M. R.). Ea era antrenată de către sportivi de la clubul de profil al firmei U.D.R. și reușise să atragă cei mai buni fotbaliști și antrenori din țară, în 1929 câștigând campionatul național al sportului rege. Cei mai mulți sportivi amatori din Reșița frecventau restaurantul „Rotter” din urbe. Acolo își avea sediul Asociația de bicicliști și motocicliști „Vorwärts”, „Înainte”. Președinte era Albert Rotter,

³⁰ Karl Ludwig Lușiasca, *Dem Emporbringen und Aufblühen dieser Bergwerke. Eine Geschichte des Banater Berglands in der Zeitspanne 1855–1920*, București, ADZ – Verlag, 2000, p. 160.

³¹ Dan Ghinea, *Enciclopedia geografică a României*, vol. II, București, Editura Enciclopedică, 1996–1998, p. 101.

iar vice-președinte Adalbert Henn. Cursele de motociclete, precum cea din 5–6 iulie 1930 erau subvenționate de către U.D.R. De obicei ele cuprindeau două etape pe traseul: Moldova Nouă – Caransebeș, tur și retur³². Participanții erau originari din Timișoara, Arad, Orșova, Oradea, Cluj și București.

Alături de curse de motociclete se mai organizau dispute de lupte libere precum cel din 2 noiembrie 1930. Campionatul național „Ringmeeting”, desfășurat la Reșița, fusese subvenționat de primăria din urbe cu statui comemorative pe seama tuturor contribuitorilor³³. Aceste statui, realizate de muncitorii secției de turnări neferoase a U.D.R.-ului, erau din argint și reprezentau un sportiv de lupte greco-romane care ținea în mâna stângă o cunună de laur din bronz, iar în dreapta un drapel de aur pe care scria în română și germană: „Premiul orașului Reșița” „Wandpreis der Stadt Reschitza”.

Suspiciunea de activitate politică extremistă interzisă prin lege fusese extinsă, din păcate, asupra acțiunilor desfășurate de către organizațiile sportive. „Asociația germană de gimnastică din Orșova”, „Deutscher Turnverband Orșova” fusese pusă sub supraveghere în 25 august 1937, deoarece membri minorității cehe și slovace locale au raportat organelor legii, că la întrunirile respective s-ar putea desfășura activități antistatale, mascate sub forma unor exerciții sportive. În concluzie, Ministerul de Interne ordonase organelor de Poliție din Băile Herculane și Orșova să mențină respectiva asociație cu caracter sportiv sub un atent și discret control³⁴.

Tot membrii comunității cehe și slovace au informat organele de poliție din județele Caraș și Severin că tinerii germani din Sadowa Veche, cu vârste cuprinse între 15 și 21 de ani formaseră o echipă de football, numită „Asociația de sport Sadowa Veche” „Sportverein Alt-Sadowa”, exprimându-și intenția de a dona încasările locuitorilor nevoiași. Echipa fusese antrenată și condusă de către Armundt Ligl, Johann Covaki și Johan Wolf. Membrii echipei, în număr de 28 participaseră în 18 iunie 1939 la întrunirea tineretului german din Banat, organizată la Timișoara, care a avusese drept principal invitat pe liderul organizației „Hitlerjugend”, Baldur von Schirach³⁵. În nota informativă se preciza însă că uniforma de joc a echipei nu prezenta elemente militare ori de propagandă nazistă, constând în pantaloni scurți negrii cu bretele verzi și tricouri albe fără nici un fel de insigne.

Aceste informații conduc la concluzia unei intense activități sportive și turistice, efectuată de către germanii din Banatul Montan interbelic. Elementul definitoriu al acesteia fusese legat de caracterul asociațiilor formate din minoritari și de nivelul lor de organizare. Pe de o parte putem concluda, susținuți de informații bibliografice și arhivistice, că organizațiile de sport și turism ale etnicilor în cauză aveau un caracter amator, ele fiind constituite din adulți și tineri cu preocuparea principală referitoare la instruirea școlară, munca industrială, dar care aveau puține legături cu sportul și turismul profesionist. Pe de altă parte evidențiem gradul înalt de organizare al excursiilor și întrecerilor sportive, eficiența lor desfășurare și buna cooperare cu reprezentanții locali statali de la nivel județean și cu cei ai firmelor economice zonale, pentru gestionarea reușită a resurselor necesare organizării și desfășurării unor atari evenimente.

4. Asociații de pensii și ajutor reciproc

Clasicii latini afirmă că una dintre principalele meniri a membrilor unei comunități consta în a oferi „consilium et auxilium”, adică „sfat și ajutor” semenilor lor în caz de nevoie. Ținut

³² *Idem*, p. 161.

³³ *Idem*, p. 162.

³⁴ A.N.D.C.S., Fd. D.P.B.H., Dos. 3/ 1937, f. 234.

³⁵ A.N.D.C.S., Fd. C.P.B.H., Dos. 7/ 1939, f. 3.

muntos, adeseori încercat de intemperiiile naturii, Banatul Montan a impus un trai aspru pe seama locuitorilor săi, indiferent de etnie. Ținutul le-a fost un mentor necruțător de viață, întărindu-i și îndârjindu-i în fața vicisitudinilor sortii mereu schimbătoare, confirmând proverbul „aspru meșteșugul, aspru și dascălul”. Membrii minorității germane își acordau ajutor pe mai multe filiere: fie spontan, fie prin intermediul unor asociații specifice, fie în cadrul unor instituții și fonduri specializate, aflate sub patronajul principalei firme industriale a micro-regiunii, anume U.D.R.-ul. Exemplele următoare susțin această afirmație.

Existența agricultorilor germani din Munții Semenicolului era una dificilă în prima jumătate a secolului XX. Invențiile tehnice își făceau loc cu greu în cadrul unei societăți conservatoare, în care forța animalelor de tracțiune și numărul brațelor de muncă reprezentau mijloace considerate drept sigure pentru asigurarea bunăstării materiale. Această prosperitate ocolea, de multe ori însă chiar familiile cu mulți membrii și multe animale de lucru. Terenurile celor cunoscuți sub numele de „pemi”, erau situate la o altitudine medie de 1.000 de metrii. Acest fapt permitea doar o diminuată cultivare a cerealelor, cartoful rămânând principalul aliment de subsistență pentru țărani. Alte ramuri mai prospere ale agriculturii erau zootehnia și, până la un punct, pomicultura. Încă din secolul XIX existase obiceiul ca din fiecare gospodărie un membru să plece la lucru, fie la exploatarea de lemn din pădurile înconjurătoare, fie într-un centru industrial: la Reșița, Anina, Oțelu Roșu etc. Situația materială era adeseori suplimentar îngreunată de intemperiiile naturale și accidente casnice având efecte dezastruoase pentru o întreagă comunitate sătească.

Monografiile Karl Ludwig Lupșiasca și Josef Schmidt susțineau opinia potrivit căreia existența satelor germane din Munții Banatului era marcată de frecvente dezastruri naturale. Evenimentele petrecute susțineau acest punct de vedere, arătând că viața comunităților de „pemi” era departe de a fi una fericită. Inundațiile de la Sadova Veche și incendiile de la Gărâna s-au dovedit a fi deosebit de distrugătoare pentru aceștia. Un asemenea foc de proporții avusese loc pe 9 noiembrie 1929 când s-a aprins șura din gospodăria lui Franz Köstner, locuitor din satul Gărâna. Vântul purtase flăcările la grajdul și locuința nefericitului proprietar, iar mai apoi la alte construcții din vecinătate, oprindu-se doar în fața zidurilor de cărămidă ale gospodăriei lui Franz Pfaffl. Prin intervenția energică a pompierilor voluntari din Gărâna și Brebu Nou focul fusese stăvilit, neexistând victime. În schimb se produsese importante pagube materiale: 11 locuințe și 12 construcții anexe au fost mistuite de flăcări. Valoarea bunurilor distruse se ridica la 250.000 lei. Până în 9 noiembrie 1930 mare parte a daunelor au fost compensate prin donații generoase din partea: primăriei locale – 41.000 lei, comunității germane din Reșița – 64.000 lei, celei din Brebu Nou – 12.510 lei, Direcției Generale a U.D.R. – 10.000 lei, Organizației județene a comunității germane cu sediul la Lugoj – 4.400 lei și a primăriei Văliug – 3.270 lei³⁶. Astfel se strânseseră, într-un an calendaristic, 135.180 lei, dar diferența de 114.820 lei fusese acoperită de proprietarii care suferiseră pagubele. Notăm că ajutorul se ridicase la mai bine de jumătate din valoarea sumei totale, dar că nu reușise să suplinească totalul pagubelor produse.

În contextul creșterii tensiunii externe și prefigurării celui de al doilea conflict mondial, minoritatea germană fusese atent supravegheată de către oficialități. Având în vedere că se anticipa că cel de Al Treilea Reich va declanșa conflagrația militară, toate asociațiile formate de etnicii germani din Banatul de munte erau atent monitorizate. Acțiunea își găsea justificarea în dorința de asigurarea unui climat de calm social, dar mai ales, deoarece se dorea prevenirea acțiunilor de sabotaj în zona cea mai industrializată a țării noastre. Informațiile următoare susțin acest punct de vedere.

³⁶ *Ibidem*, f. 71.

La 26 iunie 1939 Comisariatul de poliție din Băile Herculane raporta că în localitatea Sadova Veche, cetățenii de origine etnică germană trecuți de vârsta de 21 de ani formaseră un comitet de ajutor reciproc în caz de accidente, catastrofe naturale, război, etc. El era condus de Augustin Milota și număra 34 de membrii. Fiecare dintre ei posedea un carnet pe care aplica timbre în valoare de 2 sau 5 lei lunar. Aceste timbre erau fabricate în Reich și se aduceau lunar de la Timișoara de conducătorul acestei organizații.

Nota informativă din 5 iulie 1939 trimisă Ministerului de Interne de Poliția din Băile Herculane, menționa că acest comitet de ajutor reciproc, amintit la Sadova Veche se extinsese în localitatea Gărâna, cu toate că numărul membrilor din ambele sate este de numai 32 persoane. Organizația adoptase denumirea de N.A.F.: „Nazionale Arbeitsfront”, „Frontul Național de Muncă”, cotizația fiecărui membru variind între 10 și 25 lei lunar. Stephan Neff din Reșița, de meserie fotograf, fusese identificat de poliție ca lider al acestei organizații³⁷.

Conducerea Ținutului Timiș a trimis o solicitare Poliției din Băile Herculane, pe data de 8 iulie 1939 cu privire la petițiile: „unor indivizi particulari germani și ai comunității germane din Banat”, legate de înființarea: „unor aziluri de copii în comunele germane”³⁸. Se preciza că înainte de aprobarea acestei cereri, comisariatele de poliție din teritoriul ținutului trebuiau să trimită rapoarte detaliate cu privire la natura acestor instituții de caritate. Organele de ordine din Băile Herculane aveau sarcina: „de a culege în modul cel mai discret, informațiuni asupra acestor aziluri și care este adevăratul scop al înființării lor”, rezultatul investigațiilor urmând a fi comunicat până la data de 13 iulie.

Nota informativă din 9 iulie 1939 aducea unele completări în discuția azilurilor pentru copii germani. Dirijatorii Ținutului Timiș arătau că era vorba despre un proiect elaborat de: „Secția socială a comunității germane din Timișoara” pentru a deschide în satele cu populație de limbă maternă anterior numită de pe cuprinsul județelor Arad, Timiș-Torontal, Caraș și Severin, aziluri de zi: „pentru supravegherea copiilor germani în etate de 2–12 ani, pe timpul lucrului la câmp și a secerișului adică între 9 iulie și 25 august anul curent”. Se reclamau reprezentaților poliției din teritoriul ținutului să supravegheze cu atenție aceste instituții de îngrijire a minorilor pentru a impune respectarea strictă a programului anunțat.

La 13 ianuarie 1940 Poliția din Băile Herculane trimisese o dare de seamă către conducerea Siguranței Statului din Timișoara în care preciza că membrii comunității germane din urbe realizaseră o colectă în valoare de 15.000 lei pentru instituirea unui „Centru social german” local, „Deutsches Heim”. Având în vedere faptul că această acțiune de colectare de fonduri pentru realizarea unui institut de ajutor social părea să se fi generalizat la nivelul întregului Banat se solicita urmărirea cu atenție a acestui proiect pentru a se putea depista dacă sub masca unor activități de caritate se țineau manifestări cu caracter politic subversiv. Pe 12 iunie 1940 organele legii din Băile Herculane și Orșova raportau Ministerului de Interne elemente privind mecanismul strângerii de fonduri din cadrul comunității germane:

„Fiecare organizație locală a germanilor adună donații în bani, aceștia sunt trimiși Gauleiterului din Timișoara, iar de acolo, sunt expediați prin curieri speciali la sediul central al organizației germanilor din România, localizat în capitală. Dintre curieri sunt aleși persoanele cele mai puțin cunoscute de organele legii pentru a fi ferite de supraveghere”³⁹.

În colaborare cu inițiativele spontane și asociațiile de ajutor formate de etnicii germani, membrii respectivi au jucat un rol în cadrul unor instituții de pensii coordonate de principalele

³⁷ *Ibidem*, f. 83.

³⁸ *Ibidem*, f. 99.

³⁹ A.N.D.C.S., Fd. D.P.B.H., Dos. 10/ 1940, f. 6.

firme angajatoare locale. Având în vedere că U.D.R.-ul era principala întreprindere industrială și minieră a zonei, mulți minoritari au depus cotizații și au primit ajutoare de la Institutul de pensii al acesteia. Împreună cu românii, etnia majoritară, dar și cu altele, cei în cauză se integraseră într-un sistem de pensii private și ajutor reciproc care le oferise fondurile necesare de subzistență.

Instituția sus pomenită, succedând organizației „Bruderlade”, „Casa frățească”, apăruse pe 9 ianuarie 1925. Sarcinile sale constau în asigurarea pensiilor de bătrânețe, de îmbolnăvire profesională și accident profesional pentru muncitorii, funcționarii și directorii U.D.R.-ului precum și acordarea unor indemnizații pentru văduvele și orfanii muncitorilor în cauză. Organismul avea un comitet de administrare alcătuit din 14 persoane: 1 președinte, de obicei liderul sindical, 1 vice-președinte numit de acesta, 4 membrii aleși de lucrători, 4 numiți de conducerea U.D.R.-ului și 4 aleși dintre lucrătorii pensionați. Votarea lor se făcea prin scrutin direct, egal, secret și liber exprimat, iar primii clasai erau avansați conducerii spre validare.

Membrii implicați trebuiau să cotizeze 20% din primul salariu, inclusiv din indemnizația de chirie, 35% din mărirea salarială în cazul unei promovări și 5 % din veniturile obișnuite lunare. În cazul unui concediu neplătit de 3 luni, angajații alocați la acest sistem de pensii, trebuiau să achite 10% din valoarea ultimei retribuții lunare cuvenite. Același lucru era valabil în cazul în care un lucrător era mobilizat în armată pentru 6 luni. În cazul unor sistări de plăți care depășeau o jumătate de an, se putea realiza acoperirea sumelor neplătite la întoarcerea în câmpul muncii. Dacă un membru ieșea la pensie după 10 ani de activitate, el își putea continua plățile într-o manieră similară cu cea a cazului concediului neplătit. Orice angajat care cotizase cel puțin un deceniu avea dreptul la pensie din partea organismului citat. Aceasta însuma 30% din ultimul salariu lunar. În cazul unei cotizații de două decenii se mai adăugau câte 2% la ultimul salariu încasat de la U.D.R. pentru fiecare an din următorul segment de cotizații. Pentru orice an care depășea limita stabilită de cotizații se mai adăugau 3% din valoarea ultimei remunerații încasate. În cazul în care un muncitor suferea un accident profesional și avea mai puțin de 30 de ani cotizați, atunci un deceniu de cotizații i se adăuga automat la numărul de ani deja cotizat pentru calcularea pensiei⁴⁰.

Văduvele aveau drept la pensie de urmaș dacă se căsătoriseră cu cel puțin 1 an înainte de pensionarea soțului angajat. Durata putea fi mai scurtă numai în cazul în care cel decedat suferea de vreo boală cronică sau dacă fusese victima unui accident profesional. Văduvele soților care depășiseră 50 de ani etate ori erau mai în vârstă decât ele cu 15 ani nu aveau drept la pensie de urmaș. Cele al căror soți cotizaseră între 10 și 13 ani primeau o pensie în valoare de 23% din valoarea ultimului salariu lunar, suplimentată cu 1% dacă perioada de cotizare se situa între 14 și 40 de ani. Cele care se recăsătoreau pierdeau dreptul la pensie de urmaș. Orfanii de unul dintre părinți obțineau 8,33% din valoarea ultimului salariu lunar al tatălui, dacă mai aveau frați ori surori, procentajul fiind de 16, 66%, dacă erau unicii urmași. Orfanii de ambii părinții aveau aceleași drepturi de pensie precum văduvele. Pensiile se plăteau până la vârsta de 22 ani, numai dacă băieții nu aveau un loc de muncă, iar pentru fete, dacă ele nu erau căsătorite. În cursul anilor 1930, pe fundalul crizei economice de supraproducție, pensiile se fixaseră la 28% din ultimul salariu lunar pentru o cotizație de un deceniu și la 53% din aceeași sumă pentru cotizarea neîntreruptă între 11 și 35 de ani⁴¹.

Analizând activitatea asociațiilor de ajutor reciproc și pensii, atât a celor formate de germani, cât și a celor în care au activat membrii acestei etnii, observăm o permanentă grijă pentru

⁴⁰ *Reschitzaer Zeitung*, Reșița, XLIV, Nr. 38, 20 septembrie 1930, p. 2.

⁴¹ Vasile Mircea Zaberca, *Momente din istoria economiei naționale românești*, Reșița, Editura „Eftimie Murgu”, 1996, p. 102.

asigurarea mijloacelor pecuniare care să ajute pe cotizanți a depăși mai ușor peste anumite evenimente nefericite din viața lor dar și preocuparea continuă pentru siguranța financiară a intervalului următor încetării activității profesionale. Prin depuneri constante la fonduri de pensii și ajutor reciproc, membrii comunității minoritare germane au sperat să-și poată constitui mijloacele bănești apelabile în caz de urgență. În bună parte ei au reușit acest lucru, după cum demonstrează informațiile analizate în capitolul dedicat vieții economice.

5. Sindicate profesionale și bresle de meserii

Banatul de munte era, fără-ndoială, una dintre cele mai industrializate zone ale României interbelice. Prezența unui mare număr de muncitori calificați sau în curs de calificare, tradiția seculară în domeniul minier și metalurgic, resurse abundente ale subsolului, toate acestea au contribuit la dezvoltarea unei vieți active economice, cu centrul de greutate axat pe principalele ramuri ale industriei. Încă din a doua jumătate a secolului XIX muncitorii industriali au format organizații profesionale de tip sindical, parte integrantă a unor organizații similare din cadrul dublei monarhii. În prima parte a veacului XX, aceste sindicate profesionale au câștigat un spor important de autoritate în cadrul vieții sociale și economice a zonei prin finalizarea cu succes a negocierilor cu patronatul pentru îmbunătățirea condițiilor de viață și de muncă.

După Marea Unire din 1918, sindicatele profesionale din Banatul Montan au stabilit contacte și colaborări cu organizații similare de pe cuprinsul României întregite, luând parte la activitatea economică și socială. Este interesant de observat că unele structuri organizatorice ale sindicatelor, precum grupul „Bărbaților de încredere”, „Vertraungsmänner”, fondat în deceniile dinaintea lui 1918 continuase să funcționeze cu succes. Etnicii germani reprezentau o bună parte dintre membrii sindicatelor locale, având convingeri politice social-democrate ori socialiste, fapt evident din interpelarea datelor următoarele:

Cei mai mulți dintre ei, membrii ai organismelor profesionale ale minerilor și metalurgiștilor, manifestau simpatii față de programul politic de centru-stânga. Mulți făceau parte din Partidul Social Democrat. La 25 mai 1919 a avut loc la Timișoara conferința socialiștilor în cadrul căreia liderul Josef Mayer propusese înființarea unei organizații pentru Banat, păstrarea programului anterior conflagrației mondiale și nealinierea la vreo centrală social-democrată până la clarificarea apartenenței teritoriale a Banatului. Muncitorii zonali fuseseră reprezentați de colegul lor german din Reșița, Georg Petkovics⁴². În 7 și 8 septembrie avusese loc la Sibiu o întrunire a organizațiilor social-democrate din provinciile nou unite cu Vechiul Regat la care participaseră doi reprezentanți ai socialiștilor din Banat⁴³. Se căzuse de comun acord asupra unei declarații prevăzând o unificare de principiu cu organizațiile socialiste din Moldova, Muntenia, Oltenia și Dobrogea.

Divergențele din cadrul organizațiilor socialiste din Banat au devenit evidente odată cu desfășurarea congreselor celei de a II-a și a III-a Internaționale Socialiste, la Geneva și Moscova în februarie și martie 1919. Participanții din Reșița și Anina, spre deosebire de cei din Timișoara solicitau tot mai puternic alinierea la cea de a III-a Internațională. În ședința din 20 ianuarie 1920, aripa de extremă stânga a socialiștilor din Banat reușise îndepărtarea lui Josef Mayer de la conducerea organizației regionale. La 20 aprilie se hotărâse modificarea denumirii organizației politice din Partidul Social-Democrat Bănățean în Partidul Socialist al Banatului. Spre deosebire de colegii și co-etnicii lor din Timișoara, sindicaliștii germani din Banatul Montan adoptaseră

⁴² Georg Hromadka, *Reschitza – eine Hochburg der Sozialdemokratie im europäischen Südosten*, în *Arbeiterbewegung und Arbeiterdichtung*, Band 5, Stuttgart, Seliger Archiv, 1982, p. 91.

⁴³ *Idem*, p. 92.

teza luptei de clasă și a dictaturii proletariatului salutând formarea celor dintâi republici sovietice în Rusia, Ungaria și Bavaria⁴⁴.

La 15 august 1920 a avut loc la Cluj-Napoca congresul partidelor și sindicatelor socialiste din Banat și Transilvania. Întemeierea unei federații sindicale fusese realizată fără probleme, în schimb nu se putuse desăvârși unificarea partidelor socialiste. În 12 septembrie a aceluși an fusese convocată prima întrunire postbelică a sindicatelor metalurgiste din Banatul Montan sub conducerea liderului Johann Staudt. Din partea centralei regionale a sindicatelor bănățene, cu sediul la Timișoara, participaseră liderii socialiști Josef Gabriel și Rudolf Weltner⁴⁵. La propunerea emisă de cel din urmă, adunarea hotărâse aderarea la Uniunea Metalurgiștilor fondată la Cluj-Napoca. Liderul sindical Staudt și-a depus mandatul pe motiv că acesta expirase din 1918, iar în locul său a fost ales doi alți lideri sindicali, anume: Josef Ebert și Peter Bernau⁴⁶. Datorită diferențelor legate de aderarea la a III-a Internațională Socialistă, lucrătorii metalurgiști din Reșița au decis la 20 decembrie 1920 separarea organizațiilor socialiste de cea din Timișoara. Nu fusese exclusă, totuși, de la bun început colaborarea, sindicaliștii din Reșița comunicând celor din Timișoara că în cazul unor delegații realizate în scopuri de interes comun sprijinul lor material va fi acordat fără rezerve:

„Organizația locală Reșița a luat hotărârea ca până la înființarea unei Centrale pe țară să rămână pasivă. Vă rugăm să sprijiniți membrii noștri care vin la dumneavoastră, conform tabelului alăturat, iar noi ne obligăm să vă achitam chitanțele. În schimb, sprijinim corespunzător membrii organizațiilor locale aparținând Centralei, respectiv organizațiilor județene, în caz că se deplasează la noi și nu vă cerem nimic, noi dispunând la ora actuală de mijloace financiare suficiente. Vă rugăm să activați cu toată puterea în așa fel, încât mult dorita și atât de necesara Centrală pe țară să prindă viață cât mai curând⁴⁷.”

Cadrul legislativ pentru desfășurarea activităților grupurilor socio-profesionale fusese stabilit de Legea pentru organizarea asociațiilor sindicale din 26 mai 1921. Potrivit acesteia, sindicatele trebuiau confirmate ca persoană juridică de un tribunal de la nivelul județului de formare. Deși legea în cauză permitea doar organizații pur profesionale, fără afiliații politice, totuși sindicatele fuseseră și rămăseseră strâns legate de partidele socialiste, trecând prin experiența fragmentării și fuziunii acestora. De exemplu, la 19–21 iulie a aceluși an, a avut loc la Ploiești congresul partidelor și organizațiilor socialiste cu ocazia căruia se hotărâse formarea Uniunii Muncitorilor Fierari, Metalurgiști și Chimști din România precum și a Uniunii Minerilor.

Mulți lucrători germani din aceste ramuri industriale specifice centrelor urbane din Banatul de munte au aderat la sus numitele asociații profesionale. Dintre muncitorii germani aleși în conducerea acestor uniuni de angajați îi amintim pe Anton Daum, Peter Bernau, Leopold Wein și Franz Geislinger⁴⁸. Socialiștii din România au decis aderarea lor la Uniunea Partidelor Socialiste din Europa cu sediul la Viena. La Reșița, se formase pe 6 august 1921 Centrala sindicală a siderurgiștilor, condusă de Peter Bernau. Acestuia îi urmaseră ca lideri sindicali Peter Rohm, în 1930 și Franz Klein, în 1935. La Anina se formase în același an, un sindicat minier condus de Eftimie Gherman, iar mai apoi de Rudolf Hirschvogel și Ioan Banci. În 1938 ei au fost urmați în funcția de lider sindical de către activistul comunist Rudolf Moser.

În 1923 se formase primul sindicat comunist din Banatul Montan, condus de Koloman Müller, afiliat Federației Internaționale a Sindicatelor Comuniste cu sediul la Amsterdam. El era

⁴⁴ Victor Brăftălean, *op. cit.*, p. 73.

⁴⁵ Georg Hromadka, *op. cit.*, p. 94.

⁴⁶ *Idem*, p. 95.

⁴⁷ Victor Brăftălean, *op. cit.*, p. 75.

⁴⁸ *Idem*, p. 77.

preponderent compus din lucrătorii minieri ai firmei U.D.R. Un sindicat alcătuit din lucrători forestieri ai U.D.R. cu simpatii și opțiuni comuniste se formase în cursul aceluiași an, iar la 27 ianuarie 1924 fusese alcătuit un sindicat comunist al lucrătorilor metalurgiști. Pentru a atenua animozitățile dintre muncitorii cu convingeri socialiste și cei cu simpatii comuniste fusese convocat între 7 și 9 mai 1927 Congresul sindicatelor profesionale din România. Muncitorii din Reșița l-au delegat la acest congres pe Victor Brăftălean, iar cei din Anina, pe Johann Nemcsok. Congresul hotărâse crearea unei centrale sindicale unitare pentru regiunea Banatului românesc subdivizată în secții pentru fiecare localitate în care activau muncitori industriali⁴⁹.

La alegerile parlamentare din iunie 1920, au candidat, din partea muncitorilor români, maghiari, sârbi, croați, cehi, slovaci și, nu în ultimul rând, germani ai Banatului Montan, Josef Mayer pentru un loc de deputat și Johann Staudt pentru unul de senator⁵⁰. Primul fusese ales în Parlament din partea județului Caraș-Severin, fără ca mandatul său să fi fost validat. Șase ani mai târziu, Koloman Müller candidase ca deputat în județele Timiș-Torontal, Caraș și Severin. Acesta obținuse 4,88% din voturi în Timiș-Torontal și 12,6% din voturi în Caraș și 2,87% în Severin dar nu intrase în Parlament deoarece partidul reprezentat, Blocul Muncitorilor și Țăranilor, nu atinsese nivelul de 2% din sufragii pentru reprezentarea la nivel național. Un an mai târziu, în 1927, situația se repetase: masiv ajutat de voturile muncitorilor germani același candidat social-democrat obținuse 5,73% din voturi, în Timiș-Torontal, 9,18%, în Caraș și 4,37%, în Severin fără a putea activa ca deputat din cauza problemei de procedură electorală anterior menționate.

La 10 noiembrie 1928 se formase un guvern național-țărănist la care au colaborat Partidul Social-Democrat, Partidul German și Partidul Evreiesc. Social-democrații români și germani din județele Caraș și Severin i-au ales ca deputați pe Eftimie Gherman și pe Johann Steinbauer iar cei din județul Timiș-Torontal pe Josef Pistiner și pe Josef Proschaszka. Forța social-democraților fusese adevărată cu ocazia alegerilor locale din februarie 1929. În cartea sa, Victor Brăftălean aprecia contribuția muncitorilor germani alături de cei români, maghiari, cehi, slovaci, arătând că aceștia contribuiseră la întărirea organizației socialiste locale: „cu toate că au avut de luptat împotriva dezinteresului și a apatiei unei părți din proletariat”⁵¹.

Dintre cei 15 membri ai Consiliului Local Reșița, aleși la 1925, 7 erau social-democrați, fiind aleși dintre muncitorii români, germani, maghiari, cehi și slovaci. Potrivit unei liste de prezențe la ședința sindicală din 20 februarie 1926, numele acestora erau: Peter Bernau, Bela Brodnyanszky, Franz Drescher, Ferdinand Gavron, Peter Rohm, Adalbert Schimek, Johann Steinbauer. Lor li se adăugau 2 membrii supleanți, anume: Franz Sandor și Johann Stoikovics. Remarcăm că un număr important de consilieri social-democrați: Bernau, Drescher, Gavron, Rohm, Steinbauer erau de origine germană, fapt care indică procentajul sporit al acestei minorități în cadrul categoriei sociale a muncitorilor industriali, dar mai ales în cel al organizațiilor socio-profesionale de tip sindical⁵².

Ca urmare a alegerilor locale din 1929 situația social-democraților se îmbunătățise, ei ocupând 9 din cele 18 posturi ale Consiliului Local Reșița. În 1932, raportul devenise mai favorabil membrilor partidului anterior amintit, ei deținând 12 din cele 18 locuri de consilier local din Reșița. La Anina situația era chiar mai bună decât cea din Reșița. Astfel, în 1926 fusese ales primar în localitate candidatul social-democrat, în persoana liderului sindical german Rudolf

⁴⁹ *Idem*, p. 95.

⁵⁰ *Idem*, p. 96.

⁵¹ Karl Ludwig Lupșiasca, *Höhepunkt ihrer Geschichte. Eine Geschichte des Banater Berglands in der Zeitspanne 1920–1948*, Reșița, Editura Banatul Montan, 2006, p. 97.

⁵² *Idem*, p. 98.

Hirschvogel. Perioada sa de dirijuire a adus un spor simțitor de voturisocial-democrațiilor care la alegerile locale din 1932 obținuseră 68% din sufragiile exprimate.

Politica de românizare a guvernelor interbelice se concretiza uneori în măsuri puțin morale ori legale la adresa reprezentanților minorităților sau a organizațiilor sindicale. Astfel, în cursul anului 1938 au fost atacați în plină zi conducătorii sindicali din Anina și Oravița: Rudolf Moser și Eftimie Gherman⁵³. Acest incident nu reprezenta singura șicană: în cazul angajărilor și promovărilor la fabricile U.D.R., lucrătorii se plâneau că dintre maiștrii și funcționarii inferiori care aparțineau minorităților naționale, prea puțini erau promovați în poziții de conducere ca funcționari superiori ai respectivei firme. Referitor la această stare de fapt problematică, ziarul „Reschitzaer Zeitung” relatează următoarele la 22 mai 1938:

„Înainte erau angajați doar unii absolvenți la aceste întreprinderi ale U.D.R.-ului ca practicanți cu un salariu minim. Ei trebuiau să muncească ani de-a rândul cu ambiție și să se perfecționeze pentru a avansa treptat. Atunci când se știe că principala calificare constă în apartenența națională, se poate observa pe baza bunului simț omenesc înnăscut, cum acești tineri protejați nu consideră munca și perfecționarea continuă drept condiții esențiale pentru avansare. În schimb ei se comportă arogant, sucombă la exuberanța juvenilă, fac propagandă naționalistă, dar se feresc să lucreze în fabrici sau mine”⁵⁴.

Tot atunci un alt articol al cotidianului citat făcea un rechizitoriu aspru la adresa politicii de promovare a firmei U.D.R.:

„Orice copil din Reșița știe că producția de fabrică se bazează în primul rând pe o clasă de mijloc solidă, bine pregătită și cu experiență de muncă care este recrutată din rândul muncitorilor calificați și a maiștrilor autohtoni. Aceștia și-au demonstrat expertiza de-a lungul anilor. În contradicție, mulți dintre noii ingineri și lucrători proaspăt angajați, au cauzat firmei U.D.R. pagube de milioane de lei, dacă ne aducem aminte de ultimele procese pierdute de această firmă”⁵⁵.

Pentru a păstra corectitudinea relatării, menționăm că adeseori publicațiile locale criticau compania U.D.R. pentru faptul că nu angaja suficienți muncitori și funcționari români comparativ cu numărul celor aparținând grupurilor etnice minoritare. Astfel, un articol din periodicul „Glasul Bârzavei”, apărut în 21 ianuarie 1939 arată numele unor muncitori recent angajați la compania sus numită: Szilághy, Ungermann, Strobl, Kabál, Bohn, Schweg și Pajsz. Articolul se încheia cu o acuzație nerostită la adresa conducerii firmei în cauză:

„Nu comentăm politica de cadre, deoarece știm că orice am scrie despre acest fapt, este foarte bine cunoscut domnului director Bálint”.

În data de 19 august 1938 Sindicatul metalurgiștilor din Reșița convocase o întrunire generală a membrilor săi, având drept subiect următoarele puncte de dezbatere: negocierea contractului colectiv cu U.D.R.-ul și stabilirea cotizațiilor membrilor pentru activitățile sportive. În comisia de negociere au fost aleși următorii muncitori români și germani: Franz Klein, Peter Bernau, Karl Lindner, Iosif Mustețiu, Ion Popeți și Michael Gemmel. Cotizațiile sportive se fixaseră la 0,5% din salariul fiecărui muncitor, care se scădea odată cu cotizația pentru activități muzicale din salariul net încasat. Din suma totală colectată pentru activități sportive, Secția de educație fizică a sindicatului reținea 60%, iar Clubul de sport al U.D.R. -ului primea 40%. Respectiva reuniune fusese ultima întrunire sindicală a muncitorilor metalurgiști din Reșița pe

⁵³ *Reschitzaer Zeitung*, Reșița, LII, Nr. 17, 24 aprilie 1938, p. 3.

⁵⁴ *Reschitzaer Zeitung*, Reșița, LII, Nr. 19, 22 mai 1938, p. 1.

⁵⁵ *Ibidem*, p. 2.

parcursul anilor interbelici. O săptămână mai târziu sindicatele profesionale au fost dizolvate și înlocuite cu breslele de meserii, iar negocierile pentru contractele colective de muncă au fost amânate până pe 14 noiembrie a aceluiași an⁵⁶.

Potrivit modelului corporatist, susținut intens de către un teoretician economic important al României interbelice, Mihail Manoilescu, breslele se limitau la activitatea din domeniile industrial, agricol, comercial, tehnic și cultural, fiind exclusă *a posteriori* orice manifestare socială și politică. Breslele funcționau doar în palier național, nu însă și internațional, contactele profesionale cu străinătatea urmând a fi aprobate de Ministerul Muncii. În acest fel, se spera din partea guvernului diminuarea contactelor dintre lucrătorii industriali sindicalizați din țară și confrății lor de specializări asemănătoare de peste hotare. Aceste contacte se datorau existenței unor puternice legături de factură istorică, pe filiera social-democrată, dintre sindicatele autohtone din anumite ramuri ale industriei și cele din cadrul altor state europene de specializări apropiate, dacă nu chiar identice. Sindicatele lucrătorilor industriali din Banat, Crișana, Maramureș, Transilvania și Bucovina aveau multiple legături cu cele similare din Ungaria, Cehoslovacia, Austria, Polonia, având în vedere faptul că înainte de 1918 acestea susținuseră partidele de factură social-democrată și socialistă din cadrul Monarhiei dualiste, atât din Cisleithania cât și Transleithania.

Decretul regal din 12 octombrie 1938 prevedea înființarea breslelor de lucrători, menite să înlocuiască sindicatele profesionale. Muncitorii metalurgiști din Reșița se confruntaseră cu această situație la 2 decembrie, când fusese stabilită conducerea locală, fiind de fapt schimbarea numelui conducerii sindicale anterioare⁵⁷. Au rămas în funcții: Franz Klein, președinte, Peter Bernau și Emil Teodor, vice-președinți, Hans Langhardt, secretar general. La 22 decembrie 1938 Iosif Mustețiu și Karl Lindner au semnat pentru lucrători contractul colectiv de muncă. Acesta conținea câteva prevederi favorabile muncitorilor: creșterea salarială generală de 6%, plătită retroactiv începând cu data de 1 octombrie curent; construirea de locuințe pentru muncitori prin investiția U.D.R.-ului și dotarea fiecărei secții de muncă cu instalații de dușuri. Chiar și muncitorii de origine germană și maghiară care aveau convingeri comunistefervente, precum: Josef Bayerle, Ferdinand Klipitsch, Augustin Virág și Johann Bido (Secretarul U.T.C.-ului pentru Banat) se arătasera de acord cu acest contract, deși în toamna lui 1938 protestaseră vehement împotriva desființării sindicatelor.

Conducerea organizației „Comunitatea Germană Populară din România”, „Deutsche Volksgemeinschaft Rumäniens” a folosit ocazia dispariției sindicatelor profesionale pentru a negocia formarea unei secții proprii în cadrul breslelor de lucrători pe baza următoarelor considerente: Organismul suscitât fusese și rămăsese exponentul intereselor germanilor din Banatul Montan mai puternic decât Partidul Social-Democrat; dacă lucrătorii respectivi aveau parte de organizația lor distinctă, se puteau înscrie în număr cât mai mare și existând o secție specifică lor în cadrul breslelor de meserii, membrii puteau lucra mai ușor cu patronatul și colegii români⁵⁸.

În general muncitorii sindicaliști respectivi, iar mai apoi cei din bresle evitaseră contactul cu reprezentanții trimiși de „Deutsche Volksgemeinschaft” pentru a forța aderarea la aceasta, pe considerent că organizația în cauză era burgheză și clericală, fiind subordonată intereselor patronatului capitalist⁵⁹.

⁵⁶ Nicolae Jurca, *Mișcarea socialistă și social-democrată din România: 1934–1944: poziția sa față de fascism și război*, București, Editura Litera, 1978, p. 82.

⁵⁷ Nicolae Jurca, *Social-democrația în România: (1918–1944)*, Sibiu, Hermann Verlag, 1993, p. 72.

⁵⁸ Julius Baumann, *Geschichte der Banater Berglanddeutschen Volksgruppe*, Viena, Eckertschriften Verlag, 1989, p. 27.

⁵⁹ *Idem*, p. 28.

La 10 zile după promulgarea Decretului cu privire la formarea Grupului Etnic German, pe 1 decembrie 1940, a fost fondată organizația „Muncitorimea Germană din România”, „Deutsche Arbeiterschaft Rumäniens” (D.A.R.). Între timp breslele de meserii fuseseră desființate. Filiala D.A.R. din partea montană a Banatului, era condusă de Julius Baumann, iar cea din Reșița de Hans Langhardt. Drepturile muncitorilor au fost cel puțin parțial respectate, chiar și în condițiile militarizării fabricilor și uzinelor autohtone, în cursul lui 1940. În cadrul ultimului contract colectiv de muncă încheiat atunci cu firma U.D.R. se preciza că muncitorii se bucurau de următoarele drepturi: ziua de muncă de 8 ore, 12 sărbători legale pe an la care se adăugau 3 sărbători religioase romano-catolice, concediu plătit între 7 și 30 de zile anual potrivit vechimii la locul de muncă, sporuri salariale pentru orele suplimentare, subvenții pentru achiziționarea lemnelor de încălzire și iluminatului pe bază de curent electric, recunoașterea sistemului „Bărbaților de încredere”. Dintre liderii români și germani ai muncitorilor din Reșița care au semnat acest contract îi amintim pe: Julius Baumann, Ilie Fărcășescu, Michael Gemmel, Hans Langhardt, Aurel Minea și Iosif Mustețiu.

Tot în toamna lui 1940, fuseseră arestați o serie de lideri sindicali ai muncitorilor germani și români din urbe sub acuzația că erau membrii P.C.R. Ei au fost eliberați în anii următori, în funcție de evoluția particulară al conflictului mondial. Dintre cei reținuți îi amintim pe: Anton Breitenhofer, Adolf Drucker, Robert Grabovsky, Josef Fedor, Franz Hromadka, Georg Hromadka, Karl Lindner, Ioan Popeți și Josef Puvak⁶⁰.

Una dintre principalele preocupări ale sindicatelor profesionale din zonă în intervalul interbelic o constituise asigurarea cadrului logistic adecvat pentru desfășurarea activităților lor cu caracter social și cultural. Aceasta presupunea găsirea ori edificarea unor clădiri potrivite sub aspect funcțional pentru desfășurarea anumitor acțiuni sau organizarea unor evenimente. Dacă la începutul deceniilor interbelice sindicatele muncitorilor industriali din micro-regiune optaseră pentru închirierea unor asemenea spații, către finalul perioadei interbelice dispuneau deja de fonduri suficiente pentru a construi sediile considerate necesare. Informațiile următoare ilustrează această stare de fapt:

Anul 1918 marcă sfârșitul primei conflagrații mondiale, dar și un prag de reorganizare a sindicatelor profesionale din Reșița. Ele se împărțiseră pe 5 categorii de meserii: ale siderurgistilor, constructorilor, tâmplarilor, croitorilor și pantofarilor. Întrunirile aveau loc de obicei, în casele corespunzătoare ale unor comercianți care întrețineau legături cu cercurile socialiste și social-democrate⁶¹. De pildă, sindicatul siderurgist se reunea în spațiul de la parterul casei familiei Weiß din Reșița. Aceste măsuri erau însă doar de scurtă durată și nu ofereau decât o soluție provizorie.

Membrii sindicatelor profesionale, indiferent de etnia aparținătoarele solicitau liderilor înălțarea unui sediu care să permită ședințe cu mulți membrii dar care să poată adăposti și un club de biliard, biblioteca extinsă, încăperi corespunzătoare pentru asociațiile de drumeție, coruri și fanfare ale muncitorilor din Reșița. Noul proiect necesita fonduri importante, motiv pentru care se formase o societate pe acțiuni menită să permită membrilor realizarea contribuțiilor bănești în schimbul achiziționării de procente. La 11 decembrie 1921 cele 5 sindicate au publicat în gazetele locale planul pentru „Societatea de acțiuni a Căminului Muncitoresc Reșița”, „Reițarer Arbeiterheim Aktiengesellschaft”. Comitetul de întemeiere, numărând 45 de persoane a pus în vânzare 3.750 de acțiuni în valoare de 2.000 de lei fiecare⁶². Sub aspect pecuniar, 75%

⁶⁰ *Idem*, p. 29.

⁶¹ Ioan Scurtu, *Civilizația românească interbelică: 1918–1940*, București, Editura Fundației „România de Măine”, 2008, p. 190

⁶² Josef Schmidt, *Die Deutschböhmen im Banate*, Timișoara, Deutsche Buchdruckerei Verlag, 1938, p. 125.

din costul acțiunii se achita pe loc, iar ulterior, restul de 25% plus o taxă de 15 lei pentru timbre. La ședința generală din 23 martie 1924 se stabilise că societatea deținea deja un capital de 1, 5 milioane lei, dar că valoarea unei acțiuni scăzuse la 200 lei⁶³. Direcțiunea societății fusese preluată de muncitorul german Peter Rohm. Acesta dispusese cumpărarea și demolarea a trei clădiri din centrul vechi al Reșiței pentru crearea unei parcele de teren suficient de mare pentru construirea căminului muncitoresc. Principalii acționari au fost muncitori siderurgiști și constructori, membrii de partid social-democrați, cei ai asociațiilor muncitorești de muzică, sport și drumeție, preponderenți germani⁶⁴.

Localul a fost terminat în 1934, oferind spațiu pentru: Secția de femei a Partidului Social-Democrat, filiala Reșița, Asociația de copii „Șoimii Roșii”, conducerea locală a Partidului Social-Democrat și comitetele sindicale de muzică și sport. În 1936 avusese loc inaugurarea festivă a căminului, marea sală de întruniri fiind dotată cu o scenă și 888 de fotolii potrivit conceptului social-democrat de împărțire a timpului: 8 ore de muncă, 8 ore, odihnă și 8 ore pentru folosul personal al fiecărui muncitor.

Totuși, activitatea muncitorilor sindicalizați din metalurgie și minerit nu se concentrase numai la orașul Reșița. Pe baza unei legi din 1927, fiecare localitate trebuia să posede un cămin cultural, având personalitate juridică. Primarii aveau datoria să aloce o parcelă de teren pentru construcție și să caute sponsori financiari pentru ridicarea clădirii. Activitatea fusese încununată de succes având în vedere faptul că în doar 11 ani (1927–1938), în județele Caraș și Severin se construiseră 15 noi cămine culturale. La insistențele etnicilor germani din Steierdorf și Sigismund, două cartiere ale Aninei, Secretarul Sindicatului minier, Eftimie Gherman și Ministrul Muncii și Ocrotirii Sociale, Traian Haneș au declanșat procesul birocratic pentru edificarea unui cămin cultural. Donațiile lucrătorilor germani din cele două cartiere au asigurat majoritatea fondurilor, permițând ridicarea unei clădiri cu o sală mare de ședințe și spectacole, șase birouri, o curte și grădină cu o pistă dublă de popice. Mai mult de 2.000 de lucrători au realizat donații bănești pentru ridicarea acestui cămin cultural. Lucrările au început în 20 august 1932 și fuseseră finalizate la 2 septembrie 1934⁶⁵.

Existența sindicatelor profesionale din Banatul Montan în cadrul cărora etnicii germani dețineau funcții de conducere fusese strâns legată de cea a partidelor de factură social-democrată și socialistă. Bazându-se pe un larg sprijin popular dintre muncitorii industriali ele au reușit să influențeze în avantajul lor rezultatele unor alegeri locale și parlamentare. Atunci când locul deținut, în cadrul structurilor organizaționale ale lucrătorilor din industrie, fusese luat de breslele de meserii, activitatea politică se diminuase dar nu dispăruse complet, ea fiind înlocuită de un interes sporit față de problemele economice exprimate de membrii respectivi. Una dintre principalele probleme rezolvate de muncitorii sindicalizați din areal pe durata anilor interbelici fusese construirea unor sedii funcționale care să asigure baza logistică adecvată pentru diferite acțiuni și evenimente cu caracter social și cultural.

⁶³ Victor Brăftălean, *op. cit.*, p. 90.

⁶⁴ Josef Schmidt, *op. cit.*, p. 126.

⁶⁵ Árpád Bender și Franz Kehr, *Auf und nieder immer wieder*, în *Banater Berglanddeutsche*, XIV, München-Viena, 1988, p. 21.

Bibliografie

Surse inedite

Fonduri documentare

Arhivele Naționale: Direcția județeană Caraș-Severin

1. Fond: Asociația Notarilor Caraș, Dosare: 1/1926–1938; 9/1937; 10/1938.
2. Fond: Comisariatul de Poliție Băile Herculane, Dosar 7/ 1939.
3. Fond: Detașamentul de Poliție Băile Herculane, Dosare: 3/1937; 7/1939; 10/1940.

Archivium Dioecesanum Timișoarenis

1. Fond: Corespondența Grupului Etnic German, Dosar 1/ 1929–1944.

Cărți

1. Baumann, Julius, *Geschichte der Banater Berglanddeutschen Volksgruppe*, Viena, Eckertschriften Verlag, 1989.
2. Brăftălean, Victor, *25 de ani de mișcare muncitorească la Reșița: 1903–1928*, Reșița, Editura InterGraf, 1998.
3. Ghinea, Dan, *Enciclopedia geografică a României*, vol. II, București, Editura Enciclopedica, 1996–1998.
4. Jurca, Nicolae, *Social-democrația în România: (1918–1944)*, Sibiu, Hermann Verlag, 1993.
5. *Idem*, *Mișcarea socialistă și social-democrată din România: 1934–1944: poziția sa față de fascism și război*, București, Editura Litera, 1978.
6. Lupșiasca, Karl Ludwig, *Dem Emporbringen und Aufblühen dieser Bergwerke. Eine Geschichte des Banater Berglands in der Zeitspanne 1855–1920*, București, ADZ–Verlag, 2000.
7. *Idem*, *Höhepunkt ihrer Geschichte. Eine Geschichte des Banater Berglands in der Zeitspanne 1920–1948*, Reșița, Editura Banatul Montan, 2006.
8. Schmidt, Josef, *Die Deutschböhmen im Banate*, Timișoara, Deutsche Buchdruckerei Verlag, 1938.
9. Scurtu, Ioan, *Civilizația românească interbelică: 1918–1940*, București, Editura Fundației „România de Măine”, 2008.
10. Zaberca, Vasile Mircea, *Momente din istoria economiei naționale românești*, Reșița, Editura “Eftimie Murgu”, 1996.
11. Zaharia, Gheorghe, *Politica de apărare națională a României în contextul european interbelic: 1919–1939*, București, Editura Militară, 1981.
12. ***, *Ausflugprogram des Toursistenvereins die Naturfreunde für das Jahr 1924*, Reșița, Buchdruckerei Anton Leeb, 1924.

Studii și articole

1. Bender, Árpád și Kehr, Franz, *Auf und nieder immer wieder*, în „*Banater Berglanddeutsche*”, XIV, München-Viena, 1988.
2. Hromadka, Georg, *Reschitza – eine Hochburg der Sozialdemokratie im europäischen Südosten*, în „*Arbeiterbewegung und Arbeiterdichtung*”, Band 5, Stuttgart, Seliger Archiv, 1982.

Ziare

1. *Reschitzaer Zeitung*, Reșița, XLIII: nr. 38–20 septembrie 1930; XLIV: nr. 44 – 1 noiembrie 1930, LII: nr. 17–24 aprilie 1938, nr. 19–22 mai 1938.